

СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті обґрунтовано необхідність та значущість стимулювання інноваційної діяльності для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної економіки; проаналізовано основні тенденції інноваційного розвитку промислових підприємств в Україні; запропоновано комплекс заходів для побудови дієвої та ефективної системи стимулювання інноваційної діяльності.

The article deals the necessity and importance of innovation activity to ensure the competitiveness of the national economy; the main trends of development of innovative industrial enterprises in Ukraine; the set of measures for building efficient and effective system of incentivegaining innovation.

Ключові слова. Стимулювання інноваційної діяльності, конкурентоспроможність, інновації, інноваційна активність.

Key words. Stimulating innovation, competitiveness, innovation, innovative activity.

Сучасна економічна діяльність промислових підприємств стає все більш пов'язана з розробкою, впровадженням і використанням нововведень, з перетворенням організаційно-економічного механізму господарювання. В країні спостерігається процес інтелектуалізації економіки, характерними рисами якого стають розвиток наукомістких виробництв, зростання ролі людського фактору, перехід до інтенсивного типу відтворення.

Значний внесок у дослідження і вирішення питань інноваційного розвитку підприємств зробили такі вітчизняні вчені як: Антонюк Л., Волков О., Гальчинський А., Геєць В., Гриньов А., Гриньова В., Лапко О., Осецький В., Яковлев А. Дослідженням проблеми інноваційної діяльності на підприємстві займаються і російські вчені, серед них: Бріль А., Кондратьєв Н., Лапіна Н., Мединський В., Уткін Є.

Згідно із глобальним звітом Всесвітнього економічного форуму, позиція України щодо конкурентоспроможності економіки значно погіршилась, а її рейтинг знизився з 72 до 82 місця з 133 країн (Табл. 1).

Таблиця 1. Рейтинг конкурентоспроможності та ведення бізнесу в Україні у 2006-2009 роках (за оцінками міжнародних організацій)

№ п/п	Показник	2006		2007		2008		2009	
		Позиція України	Всього	Позиція України	Всього	Позиція України	Всього	Позиція України	Всього
1	2	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Рейтинг ведення бізнесу (The Doing Business)	124	155	118	179	139	178	145	181
2	Індекс глобальної конкурентоспроможності економіки (World Economic Forum)	69	125	73	131	72	134	82	133
3	Рейтинг конкурентоспроможності (World Competitiveness Yearbook)	46	55	46	55	54	55	54	56

Джерело: Складено автором на основі [5]

Серед 12 складових глобального індексу конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму дві є конкурентними перевагами української економіки, чотири – невикористаними можливостями, чотири характеризують слабкі сторони, а дві – визначають загрози для подальшого розвитку за умови їх неподолання:

- загрозливими для подальшого економічного зростання та зміцнення конкурентоспроможності є насамперед низька якість інституційного середовища (115 місце серед 134 країн у 2009 році) та низька ефективність товарних ринків (103 місце);

- слабкими сторонами є макроекономічна стабільність (91 місце) та недостатня розвиненість фінансового ринку (85 місце).

- невикористані можливості для перетворення на сильні конкурентні позиції мають рівень технологічної готовності або оснащеності новими технологіями (65 місце) та інноваційне середовище (52 місце).

- у той же час інноваційна спроможність українських підприємств оцінена відносно високо - 31 місце серед 134 країн, і є сильною стороною нашої економіки. Конкурентними перевагами є також вища освіта та окремі складові інфраструктури [6].

Це свідчить про необхідність координації зусиль з посилення конкурентних переваг, пов'язаних із розвитком інноваційного середовища та створенням сприятливих умов для стабілізації економічного розвитку в країні.

Аналіз стану розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств показав, що у 2009 році інноваційною діяльністю у промисловості займалося 12,8% промислових підприємств, тоді як у 2008 році – 13%, у 2000р. – питома вага інноваційно-активних підприємств складала 18%, тоді як в країнах ЄС цей показник знаходиться на рівні 40-60%. Приріст ВВП за рахунок впровадження нових технологій в

Україні становить 0,7%, тоді як у США та країнах ЄС цей показник досягає 60 - 90 %. (Табл. 2)

Таблиця 2. Динаміка основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні за 2000-2009 рр..

№	Назва показника	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1.	Кількість підприємств, які впроваджували інновації	1491	1503	1506	1120	958	810	999	1186	1160	1411
	% до попереднього року	x	100,8	100,1	74,3	77,4	84,5	123,3	118,7	97,8	121,6
2.	Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	15323	19484	22847	7416	3978	3152	2408	1978	2446	2685
	% до попереднього року	x	127,2	117,3	32,5	53,6	79,2	76,4	82,1	123,7	109,8
3.	Впроваджено нових технологічних процесів	1403	1421	1142	1482	1727	1808	1145	1024	1647	1893
	% до попереднього року	x	101,3	80,4	129,8	116,5	104,7	63,3	89,4	160,8	114,9
4.	з них маловідходних, ресурсозберігаючих	172	160	151	230	224	208	161	287	680	753
	% до попереднього року	x	93,0	94,4	152,3	97,4	92,9	77,4	178,3	236,9	110,7

Джерело: Статистичний щорічник України за відповідні роки та [4, с. 3]

Отже, рівень впровадження результатів НДДКР в Україні надзвичайно низький. Наслідком цього є гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості та зниження рівня конкурентоспроможності економіки України. В результаті постає об'єктивна необхідність запровадження комплексної системи заходів, спрямованої на стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Під стимулюванням інноваційної діяльності підприємств розуміється процес зовнішнього впливу на інтереси підприємств як суб'єктів господарювання та їхніх працівників, інших учасників інноваційного процесу, передусім суб'єктів фінансування інновацій для появи у них спонукального мотиву у здійсненні інноваційної діяльності та підвищенні її ефективності.

Стимулювання інноваційної діяльності є дуже складним завданням в силу специфіки цього виду діяльності. По-перше, необхідно домогтися підвищення розумової активності, стимулювати пошук нестандартних рішень, створити і підтримувати атмосферу творчості. По-друге, в умовах ринкової економіки важливий не сам по собі інноваційний процес, а його комерційний результат, що виражається в конкретних показниках ефективності економічної діяльності.

В той же час головною передумовою впровадження результатів наукового пошуку у реальному секторі та їх комерціалізації є сприятливе інноваційне середовище, якість якого в Україні покращується дуже повільно (Табл. 3).

Отже заходи для стимулювання інноваційної діяльності повинні утворювати цілий комплекс взаємозалежних заходів, що заохочують винахідницьку і раціоналізаторську діяльність, комерціалізацію винаходів як об'єктів права інтелектуальної, у т.ч. промислової, власності й інноваційне підприємництво в цілому.

Стимулювання інноваційної діяльності на підприємстві вимагає охоплення двох основних напрямів впливу:

- підвищення економічної віддачі інновацій, адже у ринковій економіці важливий не сам по собі інноваційний процес, а його фінансовий результат, що виражається у конкретних показниках ефективності: зростанні прибутку, зниженні витрат, підвищенні якості продукції тощо;

- стимулювання творчої активності працівників, створення умов для її розвитку.

Таблиця 3. Індикатори якості інноваційного середовища в Україні
у 2007 - 2008 та 2008 - 2009 рр.

№ п/п	Назва індикатора	2007-2008		2008 - 2009		Країни-лідери у 2009 році
		рейтинг зі 131 країни	бал (1-7)	рейтинг зі 134 країн	бал (1-7)	
1	2	3	4	5	6	7
1	Інноваційні фактори	65	3,2	52	3,4	США (5,84)
2	Інноваційна спроможність	40	3,7	31	3,8	Німеччина (6,0)
3	Якість науково-дослідних установ	60	3,9	48	4,2	США (6,3)
4	Видатки компаній на дослідження та розвиток	67	3,2	52	3,3	Швейцарія (6,0)
5	Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері досліджень та розвитку	65	3,1	49	3,6	США (5,8)
6	Державні закупівлі новітніх технологій та продукції	75	3,6	54	3,7	Сінгапур (5,5)
7	Наявність вчених та інженерів	70	4,3	54	4,4	Фінляндія (5,9)
8	Кількість патентів на 1 млн. населення, отриманих у США за 2007 рік	58	0,5	65	0,3	Тайвань, Китай (270,4)

Джерело: Складено автором на основі [6]

Яскраво виражений творчий характер – визначальна ознака інноваційної діяльності. Постійне зростання кількості нових продуктів на ринку, скорочення їхнього життєвого циклу вимагають забезпечення неперервного потоку інноваційних ідей. У цих умовах особливого значення набувають здатність особистості до постійного самовдосконалення, відновлення знань, уміння розвивати і використовувати свій потенціал, гнучкість і швидкість реакції, готовність адекватно реагувати на зміни, що відбуваються [3, с. 70].

Основними цілями стимулювання інноваційної діяльності є:

- забезпечення економічної ефективності інноваційних робіт;
- скорочення циклу „дослідження – розробка – впровадження”;
- збільшення кількості інноваційних пропозицій;
- підвищення якості та інтенсивності виконання проектів й праці суб’єктів інноваційного процесу;
- забезпечення високого науково-технічного рівня інновацій;
- зростання інноваційного (науково-технічного) потенціалу підприємства;
- спонукання працівників до постійного підвищення рівня професійних знань, вмінь та навичок, самостійного пошуку інноваційних рішень тощо.

В Україні існує великий науковий потенціал, який включає потужні джерела генерації знань та їх високу якість. Однак велика прірва між генерацією знань та їх використанням, що і зумовлює значне технологічне відставання від інноваційно розвинених країн, веде до зниження конкурентоспроможності економіки в цілому. Через відсутність єднання всіх етапів циклу створення інноваційного продукту та його впровадження у технологічний процес має місце значне відставання у технологічному рівні та ступені включеності фактору інновацій в економічне зростання.

Виходячи з цього, для інтенсифікації розвитку інноваційної діяльності в Україні необхідно здійснити комплекс організаційно-економічних заходів, що включатимуть:

- здійснення ефективної державної інноваційної політики, погоджуючи темпи і пропорції розвитку науки, технологій і виробництва; вдосконалення механізму захисту прав інтелектуальної власності та процедур патентного захисту інновацій;
- забезпечення сприятливого клімату для створення власних наукомістких виробництв повного циклу шляхом використання різних форм державної підтримки;
- розвиток інноваційної інфраструктури шляхом покращення системи інформаційного забезпечення інноваційної діяльності, сертифікації і впровадження розробок, підготовки і перепідготовки кадрів;
- забезпечення комерціалізації наукових результатів шляхом формування основ для ефективного партнерства державного та підприємницького секторів в інноваційній сфері;
- розширення міждержавного співробітництва в галузі наукових розробок та інноваційної діяльності, координації зусиль в питаннях розвитку пріоритетних для декількох держав напрямків;
- розширення джерел фінансування;
- мотивацію працівників підприємств до інноваційної діяльності.

Щодо останнього заходу, то, для того, щоб матеріальна зацікавленість стала дієвим стимулом активізації участі працівників у створенні та впровадженні інновацій, розмір винагороди має співвідноситись з результативністю інтелектуальної праці і тим самим стимулювати її. Так, наприклад, рівень оплати праці в інноваційній сфері у США у 2,5, у Японії у 2,7, у Швеції – у 2,1 рази вищий, ніж у промисловості. В Україні ж

мотиваційний потенціал оплати інтелектуальної праці використовується недостатньо. Фінансування науки становить 0,84 % від ВВП, що у 2-3 рази нижче порівняно з країнами ЄС та США.

За даними дослідження, проведеного "YE Austion Associates" (YAA), за обсягом "відтоку мізків" Україна посідає 52-гу позицію серед 60 країн. Поряд із "відтоком назовні" спостерігається і "внутрішній", тобто перехід найбільш здібних молодих фахівців зі сфери досліджень до сфери бізнесу [1, с.534].

Отже, активізація інноваційної діяльності підприємств потребує створення дієвої системи її стимулювання. Така система повинна охоплювати різні напрями, форми та методи стимулювання як окремих працівників, так і підрозділів підприємства. Подальші наукові дослідження, спрямовані на розроблення нових та удосконалення існуючих методів стимулювання інноваційної діяльності, сприятимуть ефективному розвитку та зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Література:

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; під ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 960 с.
2. Журко Т.О. Особливості податкового стимулювання інноваційної діяльності в Україні / Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 70 / 2009. – С. 44-47.
3. Інноваційний розвиток та людський потенціал: оцінка та стимулювання / Д.Є. Козенков, В.М. Вашкелєвич, К.М. Солошенко, Є.П. Якубова; під ред. д.е.н. К.Ф. Ковальчука. – Дніпропетровськ, Системні технології, 2004. – 157 с.
4. Шевченко Л.С. Професійна освіта як чинник конкурентоспроможності робочої сили / Демографія та соціальна економіка Науково-економічний та суспільно-політичний журнал/ К.: НАН України Інститут демографії та соціальних досліджень, 2, 2008. - 207 с.
5. www.in.gov.ua - Державне агенство України з інвестицій та розвитку.
6. www.weforum.org - Глобальний звіт про конкурентоспроможність. 2007-2008, 2008-2009 рр.